

О. В. Молдавська,
к. е. н., доцент кафедри статистики та економічного прогнозування,
Харківській національній економічній університет імені Семена Кузнеця, м. Харків

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА РИНКОВОЇ СТРАТЕГІЇ БАНКІВ УКРАЇНИ

O. Moldavska,
Doctor of Sciences (Economics), associate professor, Department of Statistics and Economic forecasts, Simon Kuznets
Kharkiv National University of Economics

THE RATING SYSTEM OF THE MARKET BANKS STRATEGIES IN UKRAINE

У статті запропоновано комплексну систему побудови рейтингової оцінки стратегії роботи групи банків, що об'єднані по критерію походження капіталу, на ринку України. Система включає три етапи: класифікація банків, вибір аналітичних показників для побудови рейтингу, побудова рейтингової оцінки з використанням статистичного апарату аналізу даних.

На першому етапі група найкрупніших банків України (I група банків за розміром активів по класифікації НБУ) була розподілена на 3 групи за критерієм походження капіталу: банки з українським капіталом, банки з російським капіталом та банки з європейським капіталом.

На другому етапі було обрано систему індикаторів визначення стратегії розвитку банків. Ця система включає такі показники: загальні активи банку, кредити, які надані юридичним особам, кредити, які надані фізичним особам, кошти юридичних осіб, кошти фізичних осіб, власний капітал, доходи банку, витрати банку. Усі наведені показники є обов'язковими елементами офіційної звітності банків.

На третьому етапі було проведено розрахунок темпів росту показників для визначення рейтингу (на основі офіційної статистики банків за 2013 рік), обрано шкалу для оцінювання показників та визначено комплексну рейтингову оцінку банків за групами. Згідно з проведеними розрахунками було виявлено, що найбільшу рейтингову оцінку отримали українські банки та найменшу банки з європейським капіталом. Такі результати свідчать, що в 2013 році в Україні банки з українським та російським капіталом були зацікавлені в розширенні активності, тоді як банки з європейським капіталом скорочували ринкові долі.

Запропонована система рейтингової оцінки може бути використана для аналізу ринкових стратегій різних груп банків та дає базу для порівняння результатів різних періодів.

In this article you can find the comprehensive rating system of the analysis the market strategies of the groups of banks in Ukraine. This system consists of three steps: classification of the banks, choosing the criterions of the rating system, realization of rating analysis using the statistics.

On the first step the largest Ukrainian banks (group 1 according the classification of National Bank of Ukraine) were divided on three groups: the banks with Ukrainian capital, the banks with Russian capital and the banks with European capital.

On the second step was created the system of indices which could be used for the analysis the bank's market strategy. This system includes the following indices: assets, corporate loans, loans for private individuals, corporate deposits, deposits of private individuals, capital, incomes and expenses. All the indices are the obligatory parts of banks reports.

On the third step were estimated the growth rates of all the indices for all the choosing banks (using the official statistics of 2013 year) and were realized the rating analysis. According to this analysis the largest grade get the Ukrainian banks and the smallest one get the European banks. It means that in 2013 in Ukraine just banks with Ukrainian and Russian capital were interested to extend their activities whereas banks with European capital decreased their market shares.

Thus, this rating system could be used to analyze the market strategies of the groups of banks and to compare the market activities of the banks in the different periods.

Ключові слова: банки, рейтинг, стратегія розвитку, статистика, капітал.

Key words: banks, ratings, strategy of development, statistics, capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Процес функціонування банківської системи будь-якої країни є особливо вразливим до будь-яких змін у ринковій економічній системі та чутливим до політичних подій. В реаліях України відсутність стабільності та

часта зміна умов функціонування банків є одним з факторів, які заважають подальшому розвитку банківської системи та реалізації банками стратегії розвитку та максимізації ефективності діяльності. Стратегічне планування для банків в таких умовах дуже ускладнено, навіть стабільні банки з групи лідерів банківської системи по-

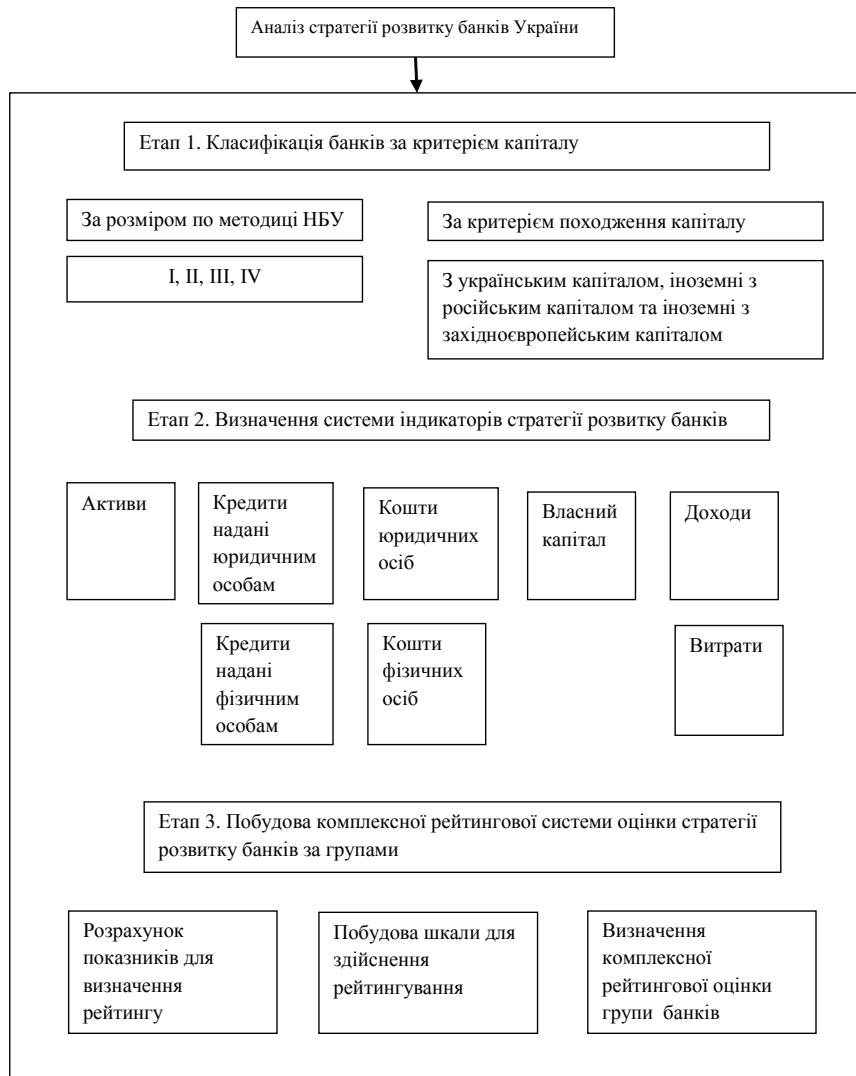

Рис. 1. Система побудови рейтингової оцінки банків України

винні переглядати свої стратегічні плани розвитку під впливом зовнішньої ситуації достатньо часто, та іноді терміново, для того, щоб мати можливість реагувати на зовнішні виклики без великих збитків для себе.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що проблема вдосконалення методології стратегічного планування діяльності банків та пошуку індикаторів щодо визначення основних рис стратегії, що обрана банком, або групою банків, які поєднані певною класифікаційною ознакою, є дуже актуальною в сучасних умовах та потребує подальшого розкриття в наукових працях.

Таблиця 1. Розподіл банків на групи за походженням капіталу

Банки з національним капіталом (1 група)	Банки з європейським капіталом (2 група)	Банки з російським капіталом (3 група)
1. Приватбанк	1. Райффайзен Банк Аваль	1. Сбербанк Росії
2. Дельта		
3. Надра	2. УніКредіт банк (Укрсоцбанк)	2. Промінвестбанк
4. ПУМБ		
5. Фінанси та кредит		
6. Ощадбанк	3. Укрсиббанк	3. ВТБ
7. Укрексімбанк		4. Альфа-банк
8. Укргазбанк		

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналізу банківської діяльності та стратегії розвитку банків різних груп, у тому числі банків з іноземним капіталом, присвячені наукові праці багатьох науковців, наприклад праці [1—4]. Проте слід зазначити, що оскільки ситуація в Україні та умови ведення поточної діяльності банків досить різко змінюються, то часто буває, що академічний підхід до визначення ознак стратегії розвитку банку та аналізу його результатів не дає об'єктивної оцінки та потребує доповнення.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ПИТАННЯ, ЩО Є ЧАСТИНОЮ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

З початку 2014 року банківська система України стоїть перед перспективою різкого переформування банківського ринку, оскільки цього потребує політична ситуація та суттєві зміни в економічній та політичній стратегії розвитку держави, які відбуваються під впливом внутрішніх та зовнішніх політичних сил та фінансово-економічних установ (Уряд України, НБУ, ЄС, Російська Федерація, МВФ та інші). Тому в умовах невизначеності достатньо важливим питанням є складання нової системи оцінки стратегії банків з врахуванням не лише взаємозв'язку між окремими елементами

Таблиця 2. Розрахунки показників темпів зростання показників аналізу банків

Назва банку/Темп зростання показнику	Активи	Кредити юридичним особам	Кредити фізичним особам	Кошти юридичних осіб	Кошти фізичних осіб	Власний капітал	Доходи	Витрати
Приватбанк	1,24	1,26	1,24	1,31	1,24	1,11	1,16	1,33
Ошадбанк	1,20	1,00	1,09	1,09	1,20	1,13	1,17	1,16
Укрексімбанк	1,07	1,05	0,81	0,89	1,09	1,01	1,20	1,25
Дельта Банк	1,85	2,32	2,14	2,60	1,96	1,10	1,59	1,85
Райффайзен Банк Аваль	0,91	1,16	0,83	0,95	0,95	1,14	0,96	0,90
Укрсоббанк	1,11	1,42	0,92	1,44	1,03	1,13	1,03	1,11
Промінвестбанк	0,96	0,96	1,82	0,98	1,01	1,02	0,96	0,97
Сбербанк Росії	1,30	1,26	2,42	1,17	1,54	1,18	1,40	1,45
ПУМБ	1,18	1,19	1,11	1,27	1,10	1,10	1,24	1,08
Надра Банк	1,12	1,34	1,00	1,15	2,11	1,00	0,97	0,91
Альфа-Банк	1,14	1,21	1,07	1,17	1,06	1,02	1,09	0,98
Банк Фінанси та Кредит	1,14	1,11	1,06	1,30	1,35	1,12	1,12	1,20
ВТБ Банк	0,74	0,78	0,90	0,69	1,13	0,79	0,92	0,82
Укрсиббанк	0,93	1,19	0,78	1,07	0,89	1,01	0,92	0,72
Укргазбанк	1,13	1,19	1,16	1,73	1,08	1,19	1,13	1,03

функціональної діяльності банку, а і з урахуванням складної системи планетарної та міжнародної взаємодії.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТИ

Метою даного дослідження є складання рейтингової оцінки стратегії роботи найкрупніших банків України, що об'єднані в групи по критерію походження капіталу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для реалізації мети дослідження в роботі запропоновано систему побудови рейтингової оцінки банків України. Особливістю запропонованої системи є те, що вона дозволяє врахувати всі основні показники роботи банків та вивчити загальні риси в стратегіях груп банків, згрупованих за однорідними класифікаційними ознаками. Дослідження проводилося за етапами, представленими на рисунку 1.

На першому етапі було розглянуто капіталізацію банківської системи України. На початку аналізу було обрано 15 банків, які входять у I групу банків за розміром активів по методології НБУ [6; 7]. Ця група, хоча й включає до себе тільки 8% банків від загальної кількості банків станом на початок 2014 року, але сумарна капіталізація банків цієї групи складає 64% від загальної капіталізації всієї банківської системи, тобто саме ця група є найбільш суттєвою для проведення аналізу стратегії розвитку банківської системи.

У цьому дослідженні банки групи I пропонується розподілити на 3 групи (табл. 1) за критерієм походження капіталу [8].

Далі розгляд стратегії роботи на ринку буде проведено саме за цими групами банків. Саме така класифікація дозволяє прослідкувати певні риси перерозподілу банківського ринку з врахуванням геополітичного фактору.

На другому етапі системи побудови рейтингової оцінки було обрано систему індикаторів визначення стратегії розвитку банків. При виборі системи показників було враховано такі фактори:

— показники відображають масштаби діяльності банку в частині залучення ресурсів, розміщення їх в активи та отримання фінансових результатів;

— показники можна порівнювати у динаміці та робити висновки щодо збільшення, збереження чи зменшення активності роботи банку на ринку;

— показники є доступними дослідникам з офіційної звітності банків.

З врахуванням вищесказаного було обрано систему за такими показниками:

1. Загальні активи банку.

Цей показник характеризують загальні масштаби діяльності банку. Збільшення активів у наступних періодах порівняно до попередніх свідчить про стратегію розширення діяльності на ринку та навпаки.

2. Кредити, які надані юридичним особам.

3. Кредити, які надані фізичним особам.

Ці два показники є дуже інформативними для цілей дослідження тому, що саме вони показують активність банку по роботі з клієнтами в частині кредитування корпоративного та роздрібного сегментів. Розширення обсягів кредитування клієнтів є досить вагомим індикатором розвитку банку на ринку, підсилення його ринкової позиції та його намірів щодо подальшої роботи на ринку. Зворотною ситуацією є скорочення одного чи обох видів кредитування. Скорочення обсягів кредитування звичайно є першим сигналом незацікавленості банку в подальшому нарощуванні присутності на ринку в певних обставинах.

4. Кошти юридичних осіб.

5. Кошти фізичних осіб.

Аналіз показників 4 та 5, особливо в динаміці, також дає важливу інформацію для визначення суттєвих рис стратегії банку на ринку. Якщо банк не зацікавлений в розвитку своєї присутності на ринку та не бачить можливості ефективного нарощування активів, перш за все кредитів клієнтам, він також не буде зацікавлений й в нарощуванні пасивів клієнтів. Тому досвід аналітичної практики на ринку дозволяє стверджувати, що саме скорочення темпів залучення клієнтських коштів може бути першим сигналом того, що стратегія банку буде спрямованою на скорочення діяльності [5, с. 273]. Навпаки, якщо банк намагається збільшити свою присутність на ринку, він буде активно працювати в частині залучення клієнтів та їх пасивів за всіма групами вкладників.

Таблиця 3. Шкала оцінювання рейтингових балів

Показник/бальна оцінка	0	1	2	3	4
Темп зростання активів	до 1	1 - 1,15	1,15 - 1,30	1,30-2	вище 2
Темп зростання кредитів юридичним особам	до 1	1 - 1,16	1,16 - 1,32	1,32-2	вище 2
Темп зростання кредитів фізичним особам	до 1	1 - 1,14	1,14 - 1,28	1,28-2	вище 2
Темп зростання коштів юридичних осіб	до 1	1 - 1,14	1,14 - 1,28	1,28-2	вище 2
Темп зростання коштів фізичних осіб	до 1	1 - 1,22	1,22 - 1,44	1,44-2	вище 2
Темп зростання власного капіталу	до 1	1 - 1,08	1,08 - 1,16	1,16-2	вище 2
Темп зростання доходів	до 1	1 - 1,13	1,13 - 1,26	1,26-2	вище 2
Темп зростання витрат	вище 2	1,28-2	1,14-1,28	1-1,14	до 1

6. Власний капітал.

Цей показник є необхідним для цілей дослідження тому, що саме він є одним з найважливіших критеріїв оцінки стану банку, його ринкової позиції та перспектив розвитку на внутрішньому та міжнародному ринку, запорукою підтримки фінансової стійкості в складних умовах, а також критерієм довіри до банку з боку партнерів, регулюючих органів та клієнтів. Нарощення капіталу є вагомим сигналом подальшого розвитку банку та його успішної діяльності в попередні періоди, тоді як факт скорочення капіталу є свідченням не ефективної роботи та наявності проблем з подальшим розвитком.

7. Доходи банку.

8. Витрати банку.

Як відомо, основною задачею банку як комерційної установи є отримання прибутку, який може бути спрямований на подальшу капіталізацію банку та розвиток масштабів діяльності. Згідно з офіційною звітністю банків, показники прибутку досить відрізняються в динаміці та між різними банками, тому для більш коректного порівняння у рейтинговій оцінці було обрано використання показників доходів та витрат. Ці показники характеризують масштаби діяльності банків та можуть бути порівняними у динаміці.

На третьому етапі запропонованої системи побудови рейтингової оцінки згідно з рисунком 1 було проведено розрахунок показників для визначення рейтингу, обрано шкалу для оцінювання показників та визначено комплексну рейтингову оцінку банків за групами.

Для прикладу проведення розрахунків щодо запропонованої системи показників було використано дані офіційної звітності банків України, які представлено на

Таблиця 4. Загальна рейтингова оцінка банків групи I

Назва банку	Загальна рейтингова оцінка
Дельта Банк	24
Сбербанк Росії	19
Приватбанк	16
Надра Банк	16
Укргазбанк	16
ПУМБ	15
Укрсоцбанк	14
Альфа-Банк	13
Банк Фінанси та Кредит	13
Ощадбанк	12
Промінвестбанк	9
Укресімбанк	8
Укрсиббанк	8
Райффайзен Банк Аваль	7
ВТБ Банк	5

сайті НБУ [6; 7] в порівнянні станом на 01.01.2013 р. та 01.01.2014 р. У результаті дослідження була отримана комплексна рейтингова оцінка стратегії банків за групами.

Стратегія банку може бути:

- Стратегія зростання масштабів діяльності;
- Стратегія збереження досягнутого рівня;
- Стратегія скорочення масштабів діяльності.

Зрозуміло, що для виявлення рис стратегії банку на ринку використання аналітичних показників станом на дату є недоцільним, та необхідно використовувати показники аналізу динаміки. Тому за усіма наведеними вище показниками (етап 2 згідно з рисунком 1) було розраховано статистичні показники оцінки динаміки, а саме темпи зростання:

$$T_p = \frac{Y_i}{Y_{i-1}} \quad (1),$$

де Y_i — значення показників станом на 01.01.2013 р. та Y_{i-1} — значення показників станом на 01.01.2014 р. Результати розрахунків представлено в таблиці 2.

Потім було обрано шкалу визначення рейтингових балів. Вона побудована, виходячи з таких принципів:

1. У разі скорочення показнику (темп зростання менше 1) бальна оцінка дорівнює 0 балів.
2. При позитивному темпі зростання показника, який є меншим ніж темп зростання сумарного значення цього показника по усій групі I банків, бальна оцінка дорівнює 1 балу.
3. Якщо темп зростання показника знаходиться на рівні темпу зростання сумарного значення цього показника по усій групі I банків, бальна оцінка дорівнює 2 балам.
4. При позитивному темпі зростання показника, який є більшим ніж темп зростання сумарного значення цього показника по усій групі I банків, бальна оцінка дорівнює 3 балам.
5. При зростанні показника більш ніж в 2 рази відносно середнього по групі бальна оцінка дорівнює 4 балам.

Таблиця 5. Загальна рейтингова оцінка банків за групами

Група банків	Комплексна рейтингова оцінка
Група 1. Банки з національним капіталом	14,56
Група 2. Банки з європейським капіталом	9,94
Група 1. Банки з російським капіталом	11,84

6. Стосовно показнику "витрати", залежність є зворотною.

Таким чином, шкала оцінювання виглядає так (табл. 3).

Наступним кроком проведено визначення рейтингової оцінки банків. Результати представлено в таблиці 4.

Останнім кроком є визначення комплексної рейтингової оцінки за групами банків за даними таблиці 1. Для її побудови пропонується використовувати формулу середньої арифметичної зваженої величини:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i \times f_i}{\sum_{i=1}^n f_i} \quad (2),$$

де x_i — рейтингова оцінка i -го банку;

f_i — питома вага активів i -го банку в сумарних активах банків групи 1, 2 чи 3 (таблиця 1).

n — кількість банків в групах 1, 2 чи 3.

Результати побудови комплексної рейтингової оцінки групи банків представлено в таблиці 5.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження показує, що за результатами в досліджуваному періоді найбільшу рейтингову оцінку мала група банків з українським капіталом, а найменшу — група банків з іноземним капіталом європейського походження. Російські банки розвивалися достатньо активно, особливо Сбербанк Росії (другий індивідуальний рейтинг згідно з таблиці 4). Саме це й було основною рисою розвитку банківської системи України в минулому році: скорочення активності іноземних банків (крім російських) та навіть вихід багатьох установ з банківського ринку України, при збільшенні активності українських та російських банків, багато з яких розвивалися високими темпами (Дельта Банк, Сбербанк Росії, Приватбанк, Надра Банк та ін.).

Запропонована система рейтингової оцінки стратегії розвитку групи банків дозволить відслідкувати зміни, які будуть відбуватися в майбутньому, спрогнозувати тенденції перерозподілу банківського ринку з врахуванням геополітичного фактору та дає базу для порівняння результатів різних періодів.

Література:

1. Аналіз банківської діяльності: підручник / Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М. та ін.; за ред. А.М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2004. — 599 с.

2. Огерчук М.О. Оцінка стану діяльності банків з іноземним капіталом на вітчизняному ринку банківських послуг // Бізнес Інформ. — 2013. — № 7. — С. 292—298.

3. Кочетков В.М., Мостиський Т.А. Діяльність банків з іноземним капіталом в Україні // Ефективна економіка. — 2014. — № 5.

4. Костоґриз В.Г. Іноземний капітал в банківській системі України: Сучасна проблематика / В.Г. Костоґриз // Фінансовий простір. — 2012. — № 2. — С. 85—92.

5. Молдавська О.В. Статистичне дослідження різних стратегій щодо залучення ресурсів банків України / Молдавська О.В., Долженко К.Ю. // Донецький державний університет управління. Збірник наукових праць / ДонДУУ. — Т. XIV, вип. 288: Управління розвитком фінансово-економічної системи регіону в умовах світових інтеграційних процесів. Серія: Економіка. — Донецьк: Ноулідж, 2014. — С. 267—278.

6. Дані фінансової звітності банків України станом на 01.01.2013 // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

7. Дані фінансової звітності банків України станом на 01.01.2014 // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

8. Інформація про власників істотної участі у банках України // Національний банк України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6738234&cat_id=51342

References:

1. Herasymovych, A. M. Alekseienko, M.D. and Parasij-Verhunencko, I.M. (2004), *Analiz bankivs'koi diial'nosti: Pidruchnyk [Analysis of banks activity: Textbook]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.

2. Oherchuk, M. (2013), "Assesment of the State of Activity of Banks with Foreing Capital on the Domestic Market of Banking Services", *Business Inform*, vol. 7, pp. 292—298.

3. Kochetkov, V.M. Mostyskyi, T.A. (2014), "The activities of banks with foreign capital in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, vol. 5. available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=5&y=2014>

4. Kostogryz, V.G. (2012), "Foreign capital in the banking system of Ukraine: current issues", *Finansovyy prosti*, vol. 2, pp. 85—92.

5. Moldavska, O.V. Dolzhenko, K.U. (2014), "Statistical researches of different strategies of attracting bank resources of Ukraine", *Donetsk State University of Management. Collection of scientific publications*, vol. XIV, no. 288, pp. 267—278.

6. The official site of National Bank of Ukraine (2013), "Data from the financial statements of the Ukrainian banks as of 01.01.2013", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (Accessed 10 Oct 2014).

7. The official site of National Bank of Ukraine (2014), "Data from the financial statements of the Ukrainian banks as of 01.01.2014", available at http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 (Accessed 10 Oct 2014).

8. The official site of National Bank of Ukraine (2014), "Informatsiia pro vlasnykiv istotnoi uchasti u bankakh Ukrainy", available at http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6738234&cat_id=51342 (Accessed 10 Oct 2014).

Стаття надійшла до редакції 05.11.2014 р.